

Nedomová, Zdeňka

[Studia philologica: Rossica Slovaca V. Annus IV]

Opera Slavica. 1999, vol. 9, iss. 2, pp. 64-68

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117095>

Access Date: 11. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

mnohé prérromantické rysy lze zároveň vyložit jako plody barokní doby, která si libovala v exkurzích do historie, mu umožňuje nastítn tuto hypotézu. RKZ nebo jeho části vznikly postupnou přeměnou barokní mystifikace v prérromantické falsum, skládající se z několika odlišných vrstev textu z různých dob. To by pak vysvětlovalo i skutečnost, proč mohou tato díla budít některými prvky dojem větší starobylosti. Svá bádána končí autor konstatováním, že autora zkoumaných epických básní je třeba hledat mimo okruh slavjanofilsky laděné mladší části jungmannovské generace a pátrání po něm posunout do doby, v níž myšlenka slovanské jednoty nebyla pocítována jako nezpochybnitelná hodnota. Vznik RKZ před rokem 1790 považuje za nepravděpodobný.

Česká moralistní a výchovná literatura 16. stol. ovlivňovaná postupným přejímáním humanistických myšlenek a zájmů vzbuzuje stále pozornost. Souvisí to jednak s rozvinutým historickým a kulturněhistorickým bádáním v šlechtickém a měštanském prostředí 16. a 17. stol., jednak s pokusy znovu zkoumat tyto památky jako typologicko-genetický problém. K nejčastěji připomínaným česky píšícím autorům přelomu 15. a 16. stol. patří Jan Hasištejnský z Lobkovic (1450–1517). Je mj. autorem mravněvýchovného spisu z r. 1504 *K správě a naučení synu Jaroslavovi*. V. Müller a M. Rezková nás v posledním příspěvku seznamují s ediční přípravou tohoto textu a s problémy s tím souvisejícími (srov. s. 117–149).

Recenzovaný sborník obsahuje studie, které se vztahují k dějinám jazyka a literatury. Jejich autoři se zaměřili na problémy zasluhující pozornost odborníka.

Aleš Brandner

Studia philologica. Rossica Slovaca V. Annus IV. Prešov 1996, 202 s.

Recenzovaný sborník katedry ruského jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešově je pokračovatelem série sborníků z lingvodidaktiky a literární vědy jednotlivých kateder vysokoškolských pracovišť na Slovensku. Od r. 1992 příspěvky slovenských rusistů reprezentují široké spektrum jejich zájmů – od morfologie, přes frazeologii, literární vědu a další témata jako překlad, slovtvorba, sémantika, stylistika.

Nejpočetnější skupinu tvoří stati z oblasti lexikologie, což je pochopitelné vzhledem k bouřlivému rozvoji slovní zásoby ruštiny v současné době. M. Varchola v příspěvku *К вопросу определения сочетаемости лексем и идентификации их значений* (s. 22–28) porovnává sémanticky blízká slova v rámci tematických a asociálních skupin. Zdrojem faktografického materiálu se stalo 32 nových slovních spojení současné ruštiny s lexémem *белый*. Na základě analýzy autor označil spojitelnost 12 spojení za volnou a 20 spojení za vázanou.

Vojenským termínům věnuje pozornost F. Heiser v článku *K štrukturnej charakteristike ruských vojenských odborných termínov* (s. 39–42). U 1078 termínů (259 jednoslovných, 819 víceslovných) autora zajímá podíl jednotlivých slovotvorných způsobů, přičemž složeniny tvoří 31,6 procent.

Článek E. Kudrjavcevnové *Процесс интернационализации русской лексики и его отражение в языке рекламных объявлений* (s. 61–64) sleduje proměny současného jazyka, zejména jeho internacionalizaci. Anglicismy a amerikanismy se objevují ve všech oblastech života a v reklamě zvláště. V publicistickém stylu se za posledních 10 let pozice reklamy prudce změnila; i její rozsah a jazykové prostředky doznaly změn. V současných reklamních textech autorka vyzorovala některé nové trendy, jako „neruské“ psaní názvů, mísení latinky s azbukou pro upoutání pozornosti aj. Dochází k nesprávnému používání ruské ortografie (různé transliterace cizích slov v azbuce), nadměrnému zkracování slov, což pak vede často k nesrozumitelnosti textů. Zkracovány bývají názvy firem, přístrojů a pojmy z oblasti marketingu (např. pro podmínky dodání a platby zboží). Přejímaná slova se týkají ekonomické a technické terminologie, názvů nových úřadů, podniků, obchodů, hodnot, profesí, nových typů středních a vysokých škol.

Produktivnímu slovotvornému postupu je věnován příspěvek P. Cimrikoviče *Составные слова, называющие предметы двойного назначения, в современном русском языке* (s. 121–125). Autor upozorňuje na časté chyby vznikající v důsledku interference mateřského jazyka. Soubor sledovaných slov byl rozdělen do 7–9 skupin.

Další početnou skupinu představuje problematika frazeologická. Ve svém příspěvku *Фразеологические единицы русского языка, возникшие на основе бытовых обычаев* (s. 6–10) se D. Antoňáková zamýšlí nad odrazem obyčejů v jazyce každého národa. Vychází z definice pojmu *быт* a uvádí frazeologismy vzniklé na základě jednotlivých obyčejů, jako uctívání půdy (*бить челом; как сквозь землю провалиться*), svátek *масленица*, oslavy *братчины* (*каши, пива не сварить с кем; и на нашей улице будет праздник*).

Příspěvek J. Opálkové *Фразеологický znak* (s. 87–91), připomíná pojetí frazeologismu v ruské frazeologické škole V. L. Archangelského. Ve slovenské lingvistice leží teorie frazeologického znaku na periferii, ač je frazém plnohodnotným jazykovým znakem s materiální slupkou, je členitelný a zahrnuje jednotu celku a částí. Frazeologie je přímo závislá na lexikální a morfológické rovině jazyka.

Další příspěvek z oblasti frazeologie *K principom zostavovaní ruského frazeologického slovníka* (s. 146–151) od M. Jankovičové prosazuje nutnost existence jednotného a přesného kritéria klasifikace skupin frazémů. Východiskem mohou být významy jako kvantita, čas, prostor, charakterové vlastnosti člověka, emoce, ale to vše pouze za předpokladu vytvoření celého systému.

Ve své stati *О специфике пословичного знака* (s. 106–110) vymezuje L. B. Savenkovová definici jazykového znaku, frazeologické jednotky, přísloví. Přísloví chápe jako „устойчивое в языке и воспроизводимое в речи анонимное изречение

со структурой предложения, хотя бы часть элементов которого наделена переносным значением (...)"'. Tímto znakem se pak liší přísloví od pořekadla.

Oblast **lingvodidaktiky a psychologie** je spojovacím elementem některých dalších příspěvků. Zdrojem informací o historii výuky ruštiny na Slovensku v první polovině 20. století je článek **J. Bači** *Vyučovanie ruského jazyka na Greckokato-lickom ruskom gymnáziu v Prešove* (s. 11–17). Ruština byla za tzv. 1. republiky v učebních plánech předmětem povinným, nepovinným i volitelným. Již od 20. let se projevovaly snahy o založení ruského gymnázia v Prešově, které byly korunovány úspěchem ve školním roce 1936/7, kdy slavnostně zahájilo svou činnost Řeckokatolické reálné gymnázium s 48 žáky. Výuka ruštiny si kladla cíl praktický, estetický a teoretický, jenž měl být přípravou pro vědecké poznávání jazykových jevů a základem pro rozvoj intelektuální úrovně jazyka.

Ve stati *Motivácia ako determinačný fenomén pri vyučovaní cudzích jazykov* (s. 18–21) srovnává **H. Bálintová** motivaci pro studium různých jazyků. Zatímco angličtina, francouzština a němčina jsou studovány pro komerční využití, slovenská příbuznost jazyka, podobnost mentality a geografická poloha Ruska jsou motivací pro studium ruštiny.

S výsledky svého průzkumu mezi studenty seznamuje **A. Hirková** v pojednání *Hodnotenie a sebahodnotenie ako činiteľ ovplyvňujúci vzťah študentov pri osvojení si ruského jazyka* (s. 43–46). V uplynulých letech autorka pracovala při svém průzkumu s 55 studenty. Pro většinu (32) z nich je pedagogické hodnocení zdrojem informací o kvalitě a úrovni vlastní práce. Další velkou skupinu (18 studentů) hodnocení nutí a motivuje k další práci. Vzhledem k těmto výsledkům považuje autorka hodnocení za pramen objektivních představ o účinnosti a metodách vzdělávací práce, a je mu proto nutno věnovat zvýšenou pozornost.

V. V. Volkov a **M. Mikluš** jsou autory příspěvku *O порождении речи и о вопросе базовых компонентов глубинной семантики* (s. 29–38). Srovnávají vznik řeči z hlediska ideografické lingvistiky, psycholingvistiky a psychofyziologie s vyústěním do přehledu hloubkové sémantiky jednotlivých mluvnických pádů. Nominativ vyjadřuje subjekt, genitivem bývá vyjádřen objekt, jeho část či zápor. Dativ podává odpověď na otázku *kam?*, *komu?*. Akuzativem bývá vyjádřen objekt či souhlas a ablativ je odpovědí na otázku *kde?*, *o čem?* A konečně instrumentál reaguje na dotaz *jak?*.

Oblast **morfologie a syntaxe** reprezentuje článek **Z. Novákové** *Имена действия (состояния и качества) в русском, английском и словацком текстах* (s. 80–86). Jazykový materiál byl získán excerpcí paralelních textů. Autorka upozorňuje na nutnost orientace na transformační aspekt při zkoumání daného typu jmen. Paralelní texty připomínají „svěraznou“ transformaci – komplexní, živou a mají velkou poznávací hodnotu.

J. Paňko *Локатив квалифікативний с пропозиціями на, о, при в структурі російського, українського і словацького пропозицій* (s. 92–98) popisuje situace, kdy mohou vznikat pochyby při determinaci sponového kodifikátoru anebo lokalizátoru.

Nejednotnost interpretace sémantické a strukturní narušují řady ustálených predikativních syntaxemů či frazeologismy.

Někteří autoři zaměřili svou pozornost na nejstarší slovanský písemně fixovaný jazyk – staroslověnštinu. Znakům jednotlivých jazykových rovin staroslověnštiny se věnuje **M. Dujčák** v příspěvku *Из наблюдений над текстами старославянского языка* (s. 52–56).

Ani církevní slovanština nebyla opomenuta – **L. Matejko** *K možnostiam bádania o cirkevnoslovanských rukopisoch na Slovensku* (s. 70–74). Autor hodnotí přínos prvního systematického zpracování památek církevněslovanského písemnictví na Slovensku v podobě Souborného katalogu cyrilských rukopisů. Tento katalog postihuje nejen 62 dostupné rukopisy, ale uvádí i 23 rukopisy, které „zmizely“ v zahraničí apod. Zájem se soustřeďuje nejen na krymografické texty, ale i na stupeň jejich bádání a záhled dosud zpracovaných a vydaných památek tohoto druhu.

Všeslovanský sufix „-nikú“ zaujal **I. Je. Čechoninovu** ve stati *Образование существительных на „-никъ“ в Саввиной книге-памятнике старославянского языка* (s. 126–128). Badatelka konstatuje, že staroslověnština patří k jazykům s rozvinutým derivačním systémem a všechny její sufisy sahají až do praslovanského období. Sufix „-nikú“ byl polysémantickým slovotvorným prostředkem používaným pro označení osob, předmětů a živočichů.

Důsledky působení staroslověnštiny a církevní slovanštiny na systém ruštiny byly zkoumány nedůsledně a jednostranně, a proto se chce **P. Šíma** ve svých mikrostudiích zaměřit na analýzu „vlastního“ a „cizího“ v celém systému ruského jazyka *Русское передатъ – передатъ – продать* (s. 129–133).

Z oblasti fonologie je příspěvek **O. Kuželové** *K fonematickej platnosti ruských spoluhlások /š:/ a /ž:/* (s. 65–69). Autorka připomíná 4 rozdílné klasifikace. Fonematičnost dlouhých měkkých souhlásek /š:/ a /ž:/ je opodstatněná nejen z hlediska fonologie, ale i ortoepie a ortografie. Jsou uvedeny důkazy pro chápání těchto prvků jako samostatných konsonantních fonémů.

Kromě jazykově orientovaných jsou v recenzovaném sborníku uvedeny i příspěvky z oblasti **kulturologie** a **teorie překladu**, jako např. stať **A. Duličenska** (s. 57–60), který si v nekrologu *Потомок рода Толстых (К кончине академика Никиты Ильича Толстого)* připomíná význam nejznámějšího potomka rodu Tolstých – filologa klasického typu, významného odborníka na folklor a slovanskou historii N. I. Tolstého. Jeho činnost v Mezinárodním komitétu slavistů, v redakční radě časopisu *Вопросы языкознания* a několik stovek vědeckých prací dokazují význam slavisty N. I. Tolstého.

Zvláštnosti překladu, a sice problematiku ekvivalence na etnokulturním pozadí jazyka, analyzuje referát **J. Sipka** *Русизмы в русско-словацких переводах* (s. 111–114). Autor se pokusil vytvořit typologii bezekvivalentní slovní zásoby. Ve slovenských překladech děl ruských klasiků (Gribojedova, Krylova, Někrasova, Saltykova-Ščedrina, Čechova) je tato slovní zásoba transliterována nebo se uvádějí slovenské ekvivalenty a překlady také mnohdy obsahují lexikální a etnokulturní rusismy.

Na podobnou tématiku se orientuje i **D. Tellinger** „*Петр Первый*“ *Алексея Толстого и проблема реалий* (s. 115–120). Badatel porovnává realie v originále a jejich ekvivalenty ve slovenských překladech a srovnává je s překlady do jiných jazyků (čeština, němčina, angličtina). Paleta reálií je velice pestrá: společensko-politické (úřady, hodnosti), etnografické (jídla, nápoje, oděvy, nábytek), vlastní jména osob i zeměpisné názvy. V závěru autor navrhuje několik způsobů řešení daného problému: 1. transkripce (mechanický přenos z výchozího jazyka do cílového); 2. překlad nebo substituce (neologismus nebo přibližný překlad); 3. kontextový překlad; a kromě toho doporučuje překladateli přípravnou fázi před vlastním překladem, která spočívá ve studiu odborné historické literatury.

V článku *Гипотеза посадской письменности Б. А. Ларина и ее критика в контексте этнокультурной традиции лингвистического изучения памятников русской истории* (s. 75–79) **O. V. Nikitin** dochází k závěru, že studium jazyka sociálních vrstev starého Ruska může vyústit do zajímavých závěrů a prodchnout vědecké výzkumy současnosti. Posadské písemnictví je pak chápáno jako osobitý etnokulturní komponent.

I. Pačay využil srovnávacího studia jazyka ruského a slovenského folkloru při zkoumání typických stylistických příznaků ruské lidové řeči (*Отражение свойств фольклорных, этнических союзов в микролингвистическом исследовании*) (s. 99–105). Předmětem analýzy byla slootovorná kompozice struktur typu *друг-приятель, кормить-поить...* Výsledkem průzkumu je zjištění, že tento typ je charakteristický právě pro ruštinu.

V naší recenzi jsme se soustředili pouze na příspěvky věnované jazyku a ty, které jsou z oblasti literární vědy ponecháváme stranou našeho zájmu. Posuzovaná část sborníku se vyznačuje pronikavým pohledem autorů na zkoumanou problematiku a svou škálou témat může být výbornou studijní pomůckou studentů a vzorným reprezentantem vědeckého zájmu badatelů v oblasti rusistiky na Slovensku.

Zdeňka Nedomová

Anderš, J.: Česko-ukrajinské dialogy. // Чесько-українські діалоги. Reklamně-vydavatelská agentura WIGOW. Brno 1998, 111 s.

Současná Ukrajina je co do počtu obyvatel a hospodářského významu druhou největší republikou po Ruské federaci na území bývalého Sovětského svazu (podle plochy, kterou zaujímá, je až na třetím místě – za Ruskem a Kazachstánem). Na jejím území žije asi 52 mil. obyvatel. Obyvatelé jsou ze tří čtvrtin Ukrajinci, dále Rusové (především na Krymu a v Donbase), Židé, Poláci, Bělorusové, Moldavané a Maďaři. Po rozpadu Sovětského svazu v r. 1992 byla vyhlášena úředním jazykem ukrajinština. Tato